

İDARI ÖZET

Ziyaretin temel amacı kolluk kuvvetleri tarafından gözüaltına alınan kişilere yönelik muamele ve güvencelerin yanı sıra cezaevlerinde tutulan kişilere yapılan muamele ve onların tutukluluk koşullarının incelenmesiydi. Kadınların, çocuk mahkûmların ve ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına mahkûm olan kişilerin durumuna özel önem verilmiştir. Ayrıca CPT (Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi) heyeti, Covid-19'un cezaevlerinde yayılmasını önlemek üzere alınan tedbirlerin etkisini değerlendirebilmiş ve salgının hem cezaevi çalışanları hem de mahkûmlar üzerindeki etkisini tartabilmiştir.

Yetkililerin heyetle yaptığı iş birliği genel olarak çok iyiydi.

Polis nezareti

CPT heyetinin görüştüğü tutuklu kişilerin çoğu hem tutuklanma sırasında hem de polis nezaretinde bulundukları sırada polis/jandarma tarafından kendilerine doğru şekilde davranıldığını belirtti. Bununla birlikte heyete yine, tutuklama sırasında aralarında çocukların da yer aldığı anlamlı sayıda ayrıntılı kötü muamele ve aşırı güç kullanımı iddiaları bildirilmiştir. Kötü muamelenin, sanıkları bilgi vermeye ya da belirli suçları itiraf etmeye zorlama ya da işlendiği iddia edilen suçla ilgili olarak cezalandırma aracı olarak kullanıldığı bildirilmektedir. Kötü muamele iddiaları vücuda ve/veya başa elle, yumrukla ve tekmeyle vurulmasının yanı sıra cop veya diğer sert cisimlerin kullanılmasından oluşmaktadır. Heyete başta çocuklar olmak üzere birçok kişi tarafından, taşınabilir cihazlardan kendilerine elektrik şoku verildiğine dair açık ve birbiriyle tutarlı iddialar bildirilmiştir. Ayrıca heyet aşırı sıkı kelepçe takılması ve kişilerin sabit eşyalara kelepçelendiğine dair bazı iddialar da dinlemiştir. Raporda bir dizi kötü muamele iddiası örnekleme yoluyla ayrıntılı bir şekilde ele alınmaktadır.

Polis/jandarmanın kötü muamele uygulaması sorunu ile mücadele etmek için ortak tutum alınması gerekmektedir. Bu, İçişleri Bakanı tarafından bu tür davranışların kanuna ve mesleki etik kurallarına aykırı olduğu ve bu doğrultuda yaptırım uygulanacağına dair açık bir mesaj verilmesini de kapsamalıdır. Ayrıca CPT, kolluk kuvvetlerinin uygun bir şekilde denetlenmesi ve eğitilmesinin önemini ve kötü muamele iddialarının etkili bir şekilde soruşturulması gerektiğini bir kez daha vurgular.

Kötü muameleyle karşı güvencelerle (kişinin gözüaltına alındığının bildirilmesi hakkı ve avukata ve doktora erişim hakkı) ilgili olarak, heyetin görüştüğü tutuklu kişilerin çoğu tutuklandıktan kısa bir süre sonra bir akrabalarına ya da güvendikleri bir kişiye haber verildiğini ve genel olarak avukata erişim hakkının uygulamaya geçirildiğini belirtmiştir. Bununla birlikte, gözüaltına alınan bazı kişiler polisin, resen avukat taleplerini, onları şüphelenilen suça dair avukat olmadan sorgulayabilmek için ancak bir hayli uzun bir gecikmeden sonra karşıladığını da belirtmiştir. Resmi ifade öncesinde avukata erişim hakkını güvence altına almak için daha fazla çaba gösterilmelidir. Ayrıca herkesin özgürlüğünden mahrum bırakıldığı andan itibaren hakları konusunda bilgilendirilmesini güvence altına almak için de adımlar atılmalıdır.

Ayrıca tutuklanan kişileri polis nezaretinin başında ve sonunda zorunlu sağlık kontrolünden geçirme sistemi hâlâ yetersizdir. İçişleri ve Sağlık Bakanlıkları gözüaltındaki kişilerin sistematik olarak fiziksel muayeneden geçirilmesini ve doktor kontrollerinin her zaman polis/jandarma görevlilerinin bulunmadığı ortamda yapılmasını sağlamak üzere ortak kararlı adımlar atmalıdır.

Ziyaret edilen tüm kolluk kuvveti binalarındaki nezaret bölümleri iyi bakımlı ve genellikle temiz ve iyi havalandırılmıştı. Bununla birlikte Türk yetkililer, yeni yapılan tüm polis/jandarma nezarethanelerinin tasarımında doğal ışığa erişimin yanı sıra 24 saatten fazla tutulan kişiler için açık hava imkânını da güvence altına almalıdır. Ayrıca mevcut nezarethanelerin iyileştirilmesine devam edilmeli ve hücrelerin resmi gece kalma kapasitesi gözden geçirilmelidir.

Cezaevleri

CPT, Türk yetkili makamlarının 2019'dan bu yana cezaevlerindeki aşırı kalabalığı azaltmak üzere aldığı önlemleri kaydeder. Türkiye'deki cezaevi nüfusu 15 yıldır ilk defa azalmıştır (2019 yılının sonunda 290.000 olan nüfus, ziyaret tarihinde 192.000'e inmiştir). Bununla birlikte Komite, cezaevi kapasitesindeki artışa rağmen Türkiye'de cezaevlerinin aşırı kalabalık olmasının önemli bir sorun teşkil etmesinden dolayı hâlâ kaygılıdır. Aslında Ocak 2021 ziyareti sırasında gidilen cezaevlerinin çoğu oldukça aşırı kalabalıktı.

CPT, yetkililerin cezaevlerinin aşırı kalabalık olması sorunu ile mücadele etme çabalarının cezaevi nüfusunun sürdürülebilir bir şekilde azaltılması için kapsamlı bir strateji etrafında yoğunlaşması gerektiğini; bu stratejide en büyük önceliğin hapis cezasının ceza adalet sisteminin duruşma öncesinden cezaların infazına kadar olan tüm aşamalarında gerçekten başvurulmuş en son çare olmasının sağlanmasına verilmesi gerektiğini vurgular.

Covid-19 salgını cezaevi sistemine ilave bir yük getirmiş ve cezaevinin normal işleyişini bozmuştur. CPT heyeti mahkûmlara dayatılan kısıtlamaların ve kamu sağlığını korumak amacıyla cezaevlerinde alınan önlemlerin Sars-Cov-2 virüsünün yayılmasını kısıtlamada büyük ölçüde başarılı olduğunu tespit etmiştir. Bununla birlikte bu önlemler mahkûmların büyük çoğunluğunun hücreleri dışındaki faaliyetlerden mahrum olmalarına ve yaşam ünitelerinde tutulmalarına yol açmıştır. Covid-19 politikaları cezaevi personelinin esenliğini de olumsuz yönde etkilemiştir.

Yetişkin erkek cezaevlerinde görüşülen mahkûmların büyük çoğunluğu personel tarafından doğru muamele gördüklerini belirtmiştir. Ancak Diyarbakır 1 No'lu Yüksek Güvenlikli Cezaevi, Diyarbakır 3 No'lu T-tipi Cezaevi ve Kayseri 1 No'lu T-tipi Cezaevi'nde heyete, cezaevi personeli (kıdemli memurlar dahil) tarafından yakın zamanda esas olarak tokatlama, yumruklama ve tekmelemeden oluşan fiziksel kötü muamele yapıldığına dair çok sayıda inandırıcı iddia iletilmiştir. Vakaların çoğunda iddia edilen kötü muamelenin mahkûmların itaatsiz davranışlarına veya disiplin kurallarını ihlâl etmelerine karşılık olarak, CCTV (kamera) sisteminin kapsama alanı dışında kalan personel ofisleri gibi yerlerde verilen cezalar olduğu söylenmiştir. Bu türde birkaç iddia Maltepe 1 No'lu L-tipi Cezaevi'nde de iletilmiştir. Ayrıca Diyarbakır 3 No'lu T-tipi Cezaevi ve Kayseri 1 No'lu T-tipi Cezaevi'nde heyete, ayak tabanlarına plastik boru ile vurulması ("falaka") gibi özellikle ağır nitelikteki çeşitli kötü muamele iddiaları da iletilmiştir.

CPT, Türk yetkili makamlarının kötü muamele iddialarıyla mücadele etmek üzere alması gereken bir dizi önlem ortaya koyar; bu önlemler arasında yönetime ve personele mahkûmlara kötü muamele yapmanın kabul edilemez olduğuna dair güçlü bir mesaj verilmesi, tüm yaralanmaların ve her türlü güç kullanımının daha titiz bir şekilde kaydedilmesi ve kötü muamele şikayetlerinin özenle incelenmesi yer almaktadır. Ayrıca tüm cezaevlerinde CCTV (kamera) sistemlerinin tam olarak çalışır durumda olmasını sağlamak üzere adımlar atılmalıdır çünkü bu sistemler hem mahkûmlar hem de personel açısından önemli bir ek güvence sağlamaktadır.

Diyarbakır 1 No'lu Yüksek Güvenlikli Cezaevi'nde fiziksel yaşam koşulları genel olarak iyiydi; Diyarbakır 3 No'lu T-tipi Cezaevi ve Kayseri 1 No'lu T-tipi Cezaevi'nde de koşulların başlangıçta tasarlanan kapasitesi bir hayli artırılmamış olsaydı fiziksel koşullar aynı derecede iyi olacaktı ancak koğuş kapasitesinin artırılması mahkûmların dar ve sıkışık koşullarda tutulmasına yol açmıştır. Ayrıca heyet, Maltepe 1 No'lu L-tipi Cezaevi ve İstanbul-Metris 1 No'lu T-tipi Cezaevi'nin aşırı kalabalık olduğunu gözlemlemiştir; bu iki cezaevinin yaşama koşullarının, başta bakım ve hijyen olmak üzere, pek çok bakımdan yetersiz olduğunu tespit etmiştir. Türk yetkili makamları, bu cezaevlerindeki koşulların kişi başına en az 4 m² alan sağlaması ve mahkûmların barınma alanlarının yeterince bakımlı ve hijyen koşullarına uygun olması ve her mahkûmun kendi yatağının olması için acilen gerekli önlemleri alması gerekmektedir. Ayrıca cezaevi rejimi açısından en azından Covid-19 salgını devam ettiği sürece tüm mahkûmların (erkek ve kadın) spor tesislerine düzenli erişiminin sağlanması için çaba gösterilmelidir.

Daha önceki CPT ziyaretlerinde olduğu gibi yine ziyaret edilen tüm cezaevlerinde doktor ve nitelikli hemşire sayıları belirgin bir şekilde yetersizdi. Mahkûmların psikiyatrik tedaviye erişimi de açıkça yetersizdi; ziyaret edilen kurumların çoğunda ruh sağlığı bozuk mahkûmların uzun süreler boyunca hiçbir anlamlı insan teması olmadan tecrit altında tutulma uygulaması özellikle endişe vericiydi; Komite bunun insanlık dışı ve aşağılayıcı bir durum olarak değerlendirilebileceği görüşündedir. Ayrıca yeni gelen mahkûmlara yönelik sağlık taraması ve tıbbi bilgilerin gizliliğine riayet edilmesi konusunda hiçbir ilerleme gözlenmemiştir. Başta mahkûmların dış dünya ile teması, disiplin ve şikâyet prosedürleri olmak üzere çeşitli başka konulara ilişkin tespit ve tavsiyelere de yer verilmiştir.

Heyetin, Bakırköy ve Kayseri Kadın Cezaevlerinde görüştüğü kadın mahkûmların büyük çoğunluğu personelin kendilerine doğru bir şekilde davrandığını belirtmiştir. Bununla birlikte her iki cezaevinde de heyete cezaevi personelinin kadınları saçlarından tutup ittiği ve çektiği ve tokatlayıp tekmelediğine dair çeşitli iddialar iletilmiştir. Bakırköy’de heyete, sorunlu davranışlar sergileyen çocuklara fiziksel kötü muamele uygulandığına dair çeşitli iddialar da iletilmiştir. Cezaevi yönetiminin, yani müdür ve iki yardımcısının itaatsizlik gösteren kızlara yönelik hem fiziksel kötü muamele yapılmasına hem de sözlü tacizde bulunulmasına bizzat dahil olduklarına dair inandırıcı ifadeler özellikle endişe verici olmuştur.

Bakırköy ve Kayseri Kadın Cezaevlerinin fiziksel koşulları genelde tatmin ediciydi. Ancak Kayseri’de karantina (Covis-19 salgını bağlamında) amacıyla kullanılan koşuşlar aşırı kalabalıktı. Bakırköy’de tutulan çocuk mahkûmlarla ilgili olarak Türk yetkililerin, salgın dönemi dahil olmak üzere eğitime erişim gibi anlamlı faaliyetler sunulmasını sağlamak ve onların yaşam koşullarını iyileştirmek için adımlar atması gerekmektedir. Ayrıca Bakırköy Cezaevi’nde karantinada tutulan tüm mahkûmlara her gün en az bir saat açık havada egzersiz yapma imkânı sunulması için acil önlemler alınmalıdır. Ayrıca cezaevi personeline verilen eğitim, çıplak arama uygulaması ve kadın mahkûmların toplumsal cinsiyete özgü ihtiyaçlarını dikkate alan kabul işlemlerinin geliştirilmesi hakkında da tavsiyeler verilmektedir.

CPT ağırlaştırılmış müebbet cezasına çarptırılmış mahkûmlarla ilgili olarak, Diyarbakır 1 No’lu Yüksek Güvenlikli Cezaevi, Kayseri 1 No’lu T-tipi Cezaevi ve Kayseri Kadın Cezaevi’nde bu durumdaki birçok mahkûma uygulanan tek kişilik hücre tecridi rejimine dair kaygılarını ifade eder. Komite, kanunda tanımlandığı şekliyle ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına mahkûm olan kişilerin infaz rejiminin temelde hatalı olduğunu bir kez daha vurgular ve yetkililere bu infaz rejimini tamamen gözden geçirme çağrısında bulunur.

İstanbul Çocuk Cezaevi’nde, heyete, kurumun farklı koşuşlarında tutulan birçok erkek çocuk tarafından yaramazlık yapmaları, eşyalara zarar vermeleri veya kendilerine zarar vermeleri halinde personel tarafından koşuştan çıkarılıp tokatlandıkları ve hatta yumruklanıp tekmelendiklerine dair birbiriyle tutarlı iddialar iletili. CPT, bu tür davranışların sadece onur kırıcı ve meslek etik kurallarına aykırı olmakla kalmayıp aynı zamanda çocuk cezaevinin çocuklara destek veren bir kurum olma niteliğini de zedelediğini düşünmektedir. Türk yetkililer personelin, bu tür davranışların kanuna aykırı olduğunu ve buna göre cezalandırılacaklarını anlamasını sağlamalıdır. Çocuklarla çalışan cezaevi personelinin, özellikle yüksek riskli durumlarla baş etme konusunda, eğitiminin iyileştirilmesi için de adımlar atılması gerekir.

Buna ek olarak, Türk yetkililer, çocuklar arasında yaşanan şiddet ve zorbalık vakalarının sayısını azaltmak için çocukların da dahil edildiği bir şiddet azaltma stratejisi geliştirmelidir. Bu strateji personel sayısının artırılmasını ve personelin erkek çocuklarla ilişki kurmasını teşvik etmeyi de kapsamalıdır.

Fiziksel koşullar bakımından hücrelerin çoğu korkunç bir durumdaydı. Her hücrenin makul ölçüde bakımlı ve temiz tutulması ve yaygın olarak görülen küfün ortadan kaldırılması için harekete geçilmelidir. Tüm erkek çocuklara cezaevine geldiklerinde bir hijyen seti verilmelidir. CPT faaliyetlerle ilgili olarak, salgın zamanında bile, haftalık bir faaliyet programının uygulanması gerektiğini ve personelin erkek çocuklarla koşuşlarında iletişim kurmaları gerektiğini düşünmektedir.

CPT, disiplin konusunda, tek kişilik hücre tecridinin çocuklar için bir ceza olarak kullanılmasına son verilmesi gerektiğini ve kendi kendine zarar veren ya da kendi kendine zarar verme riski taşıyan çocuklarla daima, cezalandırıcı değil tedavi edici bir yaklaşımla ilgilenilmesi gerektiğini düşünmektedir.